

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ КОЛОРИТУ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ НА ФАРТУХАХ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Волянюк Н.М.

Львівська національна академія мистецтв

Проаналізовано художні властивості колориту вишивки, виявлено його спільні та відмінні ознаки. Окреслено характерні особливості колориту «Волинського», «Західно-Подільського», «Опільського» та «Придністровського» типу вишивки, які побутували протягом першої половини ХХ ст. в межах Тернопільської області.

Ключові слова: фартух, вишивка, колорит, регіональні особливості, традиція, Тернопільська область, народне мистецтво.

Постановка проблеми. Відомо, що народна вишивка на складових одягу Тернопільської області перш. пол. ХХ ст. вирізняється традиційним, стриманим лаконічним, колоритом, котрий майстрині свідомо обмежували певною кількістю тих чи інших кольорів. Окрім сорочок вишивкою щедро прикрашали жіночі святкові фартухи. Оскільки колорит вишивки на фартухах вирізняється багатством колірних рішень у різних районах області і враховуючи брак відомостей у вітчизняних мистецтвознавчих джерелах вважаємо за доцільне окрему наукову розвідку присвятити означеній проблемі. Це в свою чергу дасть змогу детально проаналізувати художні традиції колориту, виявити спільні ознаки регіональні відмінності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За рахунок наполегливої праці вчених в етнографічній та мистецтвознавчій науці на сьогодні існує низка праць які окреслюють художньо-стилістичні особливості народної вишивки провідних етнографічних регіонів України та окремих осередків народної вишивки (Поділля, Волині, Закарпаття, Буковини, Придніпров'я та ін.). Найбільш ґрунтовні дослідження у яких частково залучались матеріали з Тернопільської обл., здійснили: Р. В. Захарчук-Чугай [3], Т. Кара-Васильєва [4], [5], І. Гургула [2], Л. Булгакова-Ситник [1] та ін. Утім науковці не ставили за мету комплексного дослідження колориту народної вишивки на фартухах Тернопільщини і розглядали його у контексті етнографічної території Поділля. Тому, окреслена проблема дасть змогу з'ясувати характерні особливості колориту вишивки на фартухах вузької етнографічної території.

Мета статті. Проаналізувати регіональні особливості колориту вишивки на святкових фартухах Тернопільської області першої половини ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. На поч. ХХ ст. тканні плахти та запаски вийшли з побуту, які повною мірою замінили виготовленні з фабричного полотна оздоблені вишивкою, бісером та мереживом фартухи. Територіальне побутування яких було відносно однорідним. Матеріалом для вишитих фартухів на поч. ХХ ст. служили конопляні, лляні домоткани полотна, а в другій пол. ХХ ст. фабричні тканини: «панама», перкаль, шовк, оксамит, тонкі вовняні тканини. Щодо лексичного найменування то для районів «Західного Поділля» та «Опілья» характерною є назва «запаска», «фартух-фотка», а для північної частини області – «фартух». Майже у кожній місцевості побутувала улюблена кольорова гама основи фартуха, на якій оздоблення вишивкою та бісером читалися особливо ефектно. Для прикладу в масиві Опілля, Західного Поділля

та Придністров'я поширеними були темно-зелені, сині, фіолетові, вишневі тони, тоді як на півночі та центрі області найбільшою популярністю користувалися вироби білого кольору з тонкого лаяного полотна. За конструктивною будовою Л. Булгакова – Ситник виділяє «двоплатові» фартухи, які вишивали у нижній частині однією – двома смужками орнаменту та «двоплатові поперечні», що нагадують рушники «в перекидку» [1, с. 126] такі фартухи вишивали у верхній та нижній частині чергуючи смуги геометричного орнаменту, завершення полотна обшивали френдзлями.

Особливості художнього оздоблення виробу залежало насамперед від його побутового призначення та художніх вподобань вишивальниці. Так, на Західному Поділлі та Опіллі, буденні фартухи шили з недорогих тканин темних кольорів, розміщуючи вузьку смугу орнаменту у нижній частині виробу та букетик квітів на кишеньці. Святкові фартухи, навпаки, виготовляли з дорогих матеріалів або білого лляного полотна щедро оздоблюючи вишивкою та бісером.

Вишивка на фартухах виконувала практичне, оберегове, естетичне та етнографічно розпізнавальне функціональне призначення.

Насамперед відмітимо, для оздоблення фартухів використовували два типи колориту: біхромний (червоно-чорний) та поліхромний. Перший зафіксовано у Кременецькому, Шумському, Лановецькому, Збарзькому, Тернопільському, Підволочиському, Гусятинському, Тербовлянському, Монастирському та Бережанському р-нах, тоді як другий у більшій чи меншій мірі охоплює усю територію області. Тут варто зазначити, що біхромний колорит на фартухах с. Острів, Козівка Товстолуг (Тернопільського) та Токи (Підволочиського р-ну) має спільні ознаки які відрізняють їх від такого ж колориту в інших районах області. Це впливає з того, що такі вироби вишивали темно-вишневими та чорними нитками густо заповнюючи широкі та вузькі смуги геометричного орнаменту. Тоді як в інших районах області темно-вишневий під впливом брокарівської вишивки був замінений на яскравий червоний колір котрим вишиті рослини орнаменти на усіх виробках, що в свою чергу дозволяє нам виокремити дві групи червоно-чорного колориту, який еволюціонував від вишнево-чорного до червоно-чорного.

Поліхромний колорит вишивки на фартухах першої половини ХХ ст. вважаємо за доцільне розглядати відповідно до типу орнаменту (рослинний, геометричний) такий підхід обумовлено тим, що для кожного з них утвердилась власна система колірного співвідношення. Це впливає з того, що гео-

метричні орнаменти мають давнє походження, тому народні традиції їх колірного вирішення затрималися довше. Відносно рослинних орнаментів то вони з'явилися значно пізніше і для їх вишивання використовували суголосні з часом тобто фабричні матеріали.

Насамперед відмітимо, що композиційно-коліристичне вирішення геометричного орнаменту в оздобленні святкових фартухів 1920-1930 рр. характеризується багатством прийомів та складністю колористичних рішень зокрема у Тернопільському, Гусятинському, Монастирському, Бережанському, Тербовлянському та Шумському р-нах. Типовою рисою таких виробів є те що вони виготовленні з білого лляного домотканого та фабричного полотна яке оздоблене горизонтальними смугами темної насиченої вишивки. На зафіксованих виробках простежується використання основних, додаткових та додаткових другорядних кольорів, які в свою чергу дають можливість говорити про спільні та відмінні ознаки колориту вишивки на фартухах по області в загалом.

Отож до спільних ознак в першу чергу відносимо використання чорного та темно-вишневого кольору котрі однаковою мірою зустрічаються на усіх виробках. Ними як і в оздобленні сорочок виконували «розкидку узору» та зашивали окремі мотиви орнаменту. Крім того, важливою рисою усіх зафіксованих вишивок є додаткові домінуючі кольори (синій, зелений, жовтий, червоний, жовтогарячий, блакитний). У вишивках їх використовували то посилюючи то послаблюючи звучання одного з них, або ж декількох одночасно. Проте ми виокремлюємо їх в окрему групу як додаткові домінуючі кольори тому, що цих 6 кольорів у такому сполученні найчастіше зустрічаються в оздобленні усіх фартухів і разом з чорним та темно-вишневим формують цілісний колорит вишивки. В окремих селах до цієї традиційної палітри додавали інші відтінки які об'єднанні в підгрупу додаткових другорядних кольорів котрі зустрічаються лише в окремих випадках. Так, в 1930 р. у с. Шляхтинці (Тернопільського р-ну) с. Саджівка (Гусятинського р-ну) по мимовище зазначених традиційних вкраплювали яскравий рожевий та світло-зелений колір, а незначні розводи різної насиченості бузкового кольору найчастіше трапляються у вишивках 1930-1940 рр. с. Катеринівка (Шумського р-ну) та Білобожниця (Чортківського р-ну) [6], [7], [8], [9].

До усього зазначеного варто додати, що у 1930-1940 рр. в кожному районі трапляються неповторні вишивки оздоблені обмеженою кількістю кольорів. Так, у с. Козівка Тернопільського р-ну фартух оздоблено трьома кольорами: чорним, червоним та жовтим кольором. Тут цікавим є мереживо, вишите чергуванням жовтих та червоних стовпців, останній милозвучно домінує у вишивці [10]. Ще одним прикладом подібного колориту може слугувати виріб 1930 р. з с. Шляхтинці означеного р-ну. Кольорову гаму вишивки утворено чергуванням контрастних смуг вишивки. Так, в першій стрічці геометричного орнаменту панують червоно-чорні кольори з незначними вкрапленнями жовтогарячого та синього кольору, проте звучання останніх посилюється у верхній частині виробу у проміжку між смугами червоно-білого мережива [11].

Окрім того обмежений колорит використовували і в оздобленні фартухів 1930 р. с. Васильківці та

Шидлівці Гусятинського р-ну. Тут панують темний насичений чорний та темно-вишневі кольори, до яких обережно лише окремими цятками вводять жовтий, синій та жовтогарячий колір [12], [13].

Якщо для оздоблення вище зазначених виробів використовували колорит з теплих відтінків то у с. Деренівка Тербовлянського р-ну (1935 р.) зустрічаються вироби вишиті у холодних тонах. Тут, уже домінує чорний, темно-вишневий, насичений синій та зелений до яких у незначній кількості введено жовтогарячий колір. Лаконічність колориту посилено просвітлами білого тла яке чітко окреслює форму геометричних мотивів орнаменту [14]. Такий колорит зустрічаємо і на виробках Бережанського та Тернопільського р-нів 1925-1930 рр. (с. Вербів, Шибалик, Дубівці) проте тут, практикували використання не жовтогарячого, а різної насиченості жовтого кольору. За рахунок того, що вишивкою щільно без просвітів білого тла зашита орнаментальна стрічка то кольорові площини збільшуються в розмірах і контраст кольорів посилюється [15], [16], [17].

Сприймання колориту вишивки на фартухах оздоблених рослинним орнаментом деякою мірою залежить від того на якому тлі він організований. Це можна пояснити тим, що на білому лляному полотні кольори виглядають ніжними, легкими та живішими, а на темному (чорному, вишневому) тлі оксамитової тканини створюють враження яскравих кольорових плям. По області в цілому, для вишивки рослинних мотивів орнаменту використовували одні і ті ж самі кольори вводючи їх у вишивки орієнтуючись на реальне забарвлення та форму об'єктів рослинного світу. Це впливає з того, що стебла, листя, бутони, гілочки завжди виконанні зеленим кольором і різняться між собою хіба що його відтінками та ступенем насиченості. Так наприклад тепло-зелений колір найчастіше використовували у с. Сураж (Шумського), Лазарівка (Монастирського), с. Олесино, Заберезки, Кальне (Козівського), Миколаївка і Зубрець (Буцацького р-ну) [18], [19], [20], [21], [22], [23], [24], [25] в той час як темно-зелений холодний відтінок використовували у вишивках с. Андрушівка, Бриків (Шумського), с. Вишгородок (Лановецького), с. Потік (Козівського) та с. Садове, Вістря (Монастирського) с. Городниця (Гусятинського р-ну) [26], [27], [28], [29], [30], [31], [32], [33]. Щодо колірного вирішення домінуючих квіткових мотивів орнаменту то тут є очевидним те, що у с. Золота Слобода, Потік і Заберезки Козівського та с. Вербів Бережанського р-нів надавали перевагу червоному кольору яким технікою «декоративної гладі» та «хрестик» зашивали усю площину квітів посилюючи таким чином їх декоративне звучання [34], [35], [36], [37]. Характерною особливістю колориту вишивки с. Лазарівка, Вістря, Садове Монастирського р-ну є перевага синіх та блакитних відтінків, а типовою рисою колориту Шумського та Лановецького р-нів є щедра вкраплення рожевого, жовтого, та жовтогарячого кольорів [38], [39], [40], [41], [42], [43].

Висновки і пропозиції. Отож, усе вище зазначене свідчить про те, що по області в цілому для оздоблення фартухів побутувало два типи колориту: поліхромний та біхромний (червоно-чорний), останньому передували вишнево-чорні вишивки. З'ясовано, що колорит вишивки на фартухах доцільно розглядати згідно призначення виробу, матеріалів для вишивання та типу орнаменту, які в

свою чергу обумовлювали ті чи інші кольорові сполучення. Встановлено, що колорит вишивки геометричних орнаментів має низку спільних ознак, що є свідченням традиційності його використання. Проте для колориту рослинних орнаментів характерним є використання яскравих, світлих кольорів якими виконували квіткові мотиви. Крім того, виявлено взаємовпливи колориту в межах області та спільну ідейність використання жовто-блакитних сполучень, що присутні в усіх поліхромних вишивках.

На останок додамо, що зафіксовані матеріали у районних та сільських музеях області свідчать про те, що в колориті вишивки на фартухах Тернопільської обл. перш. пол. ХХ ст. не виявлено яскраво виражених регіональних ознак. Це впливає з того, що враховуючи усі аспекти колориту, ми можемо говорити про те, що вишивки різняться між собою хіба що домінуванням того чи іншого кольору, а бо ж використанням теплого чи холодного спектру.

Проте вони не мали локального характеру і були поширені по усій області. Тоді як для виокремлення регіональних етнографічних ознак потрібна системність, локальність та територіальна однорідність використання конкретних ознак колориту. Усе сказане є свідченням того, що колорит вишивки на фартухах розвивався на ґрунті спільних традицій і різнився між собою не за етнографічною ознакою, а за способами та прийомами поєднання тих чи інших кольорів, кількість яких завжди обмежували. Аргументом зазначеного може слугувати те, що в усіх вишивках зафіксовано використання традиційного чорного, червоного, жовтого, жовтогарячого, синього, вишневого, блакитного, зеленого кольорів, які вводили поступово згідно призначення кожного з них. Так, чорним, вишневим, виконували «розкидку узору», синім, зеленим найчастіше заповнювали домінуючі мотиви орнаменту, а інші вводили для посилення ритму та контрасту вишивки.

Список літератури:

1. Булгакова-Ситник Л. П. Подільська народна вишивка (етнологічний аспект) / Булгакова-Ситник Л. П. – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2005. – 338 с.
2. Гургула І. Я. Народне мистецтво західних областей України / Гургула І. Я. – К.: Мистецтво, 1966. – 74 с.: іл.
3. Захарчук-Чугай Р. В. Народні художні промисли УРСР: довідник / Захарчук-Чугай Р. В. – К.: Наукова думка, 1986. – 136 с.: іл.
4. Кара-Васильєва Т. В. Українська вишивка / Т. В. Кара-Васильєва., А. Чорноморець. – К.: Либідь, 2002. – 160 с.: іл.
5. Кара-Васильєва Т. В. Народна вишивка / Кара-Васильєва Т. В. – К.: Либідь, 1996. – 99 с.
6. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-40826 ТК-1894.
7. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-63288 ТК-8753.
8. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-48499 ТК-3096.
9. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-22473 ТК-783.
10. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-52768 ТК-6374.
11. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-40825 ТК-1893.
12. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-44297 ТК-2516.
13. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-38589 ТК-1558.
14. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-45410 ТК-2727.
15. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-42319 ТК-2258.
16. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-27504 ТК-1065.
17. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-1171 ТК-1243.
18. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-37993 Т - 1492.
19. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-51375 Т- 5165.
20. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-38987 Т-1737.
21. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-22828 Т-789
22. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-39552 Т-1778.
23. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-1182 Т-2977.
24. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-46768 Т-2991.
25. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН -46597 Т-2937.
26. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН- 35764 Т-1311.
27. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-46612 Т-2952.
28. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-53527 Т-6517.
29. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-62339 Т-8713.
30. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-19736 Т-546.
31. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-51634 Т-5465.
32. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-51935 Т-5755.
33. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-55976 Т-7421.
34. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-19736 Т-546.
35. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-372183 Т-1462.
36. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-22828 Т-789.
37. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-42330 Т-2265.
38. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-51634 Т-5465.
39. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-51935 Т-5755.
40. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-52198 Т-6013.
41. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-46612 Т-2952.
42. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-62339 Т-8713.
43. Фонди Тернопільського краєзнавчого музею ТОКМ КН-35767 Т-1314.

Волянюк Н.Н.

Львовская национальная академия искусств

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ КОЛОРИТА НАРОДНОЙ ВЫШИВКИ НА ФАРТУКАХ ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА

Аннотация

Проанализированы художественные свойства колорита вышивки, выявлены его общие и отличительные признаки. Определены характерные особенности колорита «Волынского», «Западно-Подольского», «Опольского» и «Приднестровского» типа вышивки, которые бытовали в течение первой половины XX в. в пределах Тернопольской области.
Ключевые слова: фартук, вышивка, колорит, региональные особенности, традиция, Тернопольская область, народное искусство.

Volyanyuk N.M.

Lviv National Academy of Arts

REGIONAL FEATURES EMBROIDERY OF TERNOPIL REGION TO THE FIRST HALF OF THE CENTRY

Summary

We analyzed properties of color art embroidery found it common and distinctive features. Outlined the characteristics of color "Volyn", "West-Podolsk", "Opilskoho" and "Transnistrian" type of embroidery that was common during the first half of the twentieth century within the Ternopil region.

Keywords: apron, embroidery, color, regional identity, tradition, Ternopil region, folk art.

УДК 377.016:792.83

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПЛАСТИКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ВИЩОГО ПРОФЕСІЙНОГО УЧИЛИЩА РЕСТОРАННОГО СЕРВІСУ ТА ТУРИЗМУ

Драч Т.Л.

Львівське вище професійне училище ресторанного сервісу та туризму,
Львівський державний університет фізичної культури

Сосіна В.Ю.

Львівський державний університет фізичної культури

Зараз актуальною є тема запровадження занять з пластики для студентів професійних кулінарних технікумів, для того, щоб студенти навчилися не тільки добре готувати та подавати блюда, але й красиво і правильно ходити. В статті розглядається окремі питання методики навчання правильній ході, поставі, а також елементів пластики студентів готельного і ресторанного бізнесу в одному з кулінарних технікумів м. Львова.

Ключові слова: методика, пластика, студенти, бізнес, офіціант, дефіле, правильна хода.

Постановка проблеми. Відомо, що головним завданням офіціанта є перш за все подача страв та прийняття замовлень. При цьому виникає низка питань: чи варто студентів-офіціантів вчити правильно ходити і красиво рухатись; чи потрібно для цього вводити заняття з пластики у професійний заклад ресторанного сервісу; які завдання стоять перед викладачем, який повинен цьому сприяти.

Про викладача. Студенти приходять на заняття з пластики, наслідуючи приклад викладача, тому особливу увагу, за нашим спостереженням, слід звернути на особистість вчителя: як викладач одягнений, як ходить та веде себе безпосередньо на заняттях та в процесі спілкування зі студентами. Для викладача пластики важливим є манера спілкування, здатність правильно поводитися зі студентами, манера висловлювати свої думки, методично грамотно проводити заняття, не запізнюватися і співпрацювати з іншими викладачами технікуму, адже процес створення професіонала відбувається за участю багатьох учасників викладацького процесу

професійного закладу. Для того, щоб організувати всі ланки співробітництва слід врахувати усі компоненти педагогічної майстерності, адже студенти більшість часу проводять у технікумі і мають безліч цікавих практичних занять, пов'язаних з кулінарною майстерністю, практикою в кафе та кав'ярнях, що дозволяє їм запровадити знання у життя. Окрім цього в училищі вони вивчають польську, англійську мову для обслуговування іноземних клієнтів та багато дисциплін загального змісту, таких як математика, історія, філософія.

Про училище. Для загального розвитку студентів училища ресторанного сервісу та туризму були введені гуртки з хореографії, драматичний гурток, а також спортивні дисципліни. Такий всебічний розвиток студентів дає змогу навчити їх не тільки добре готувати, але й бути порядними, інтелігентними і повноцінно залучати свої творчі та розумові здібності у роботі.

Перші офіціанти з'явилися в Давньому Єгипті шість тисяч років тому назад. Слово «офіціант» ні-